

Digitale ontsluiting van oorkonden, brieven en enkele andere bescheiden van het Clarissenklooster Sint-Elisabethsdal te Boxtel, berustend in het klooster Sint Josephsberg te Megen, 1390-1719.

Inleiding

1. Historisch overzicht

Op initiatief van pater J.J.E.M. (Hans) de Visser is in 2016 gestart met de digitalisering en ontsluiting van het archief van het voormalige Clarissenklooster Sint-Elisabethsdal te Boxtel, dat zich thans in het Clarissenklooster Sint Josephsberg te Megen bevindt. Het Boxtelse klooster lag langs de Dommel in de directe omgeving van de Sint-Petruskerk, vermoedelijk ter hoogte van de huidige Clarissenstraat nrs. 9-31.

Het zusterklooster wordt op 20 december 1468 voor het eerst vermeld in een schepenoorkonde van Boxtel.¹ Hierin doet Bartholomeus de Momboir afstand van zijn recht op het goed Cronenborch ‘tot behoeff den susteren van der dorder regulen sinte Franciscus ordine’. Op 14 oktober 1471 bepaalt de heer van Boxtel, Hendrik van Ranst, dat ‘in den huysse genoemt Cronenborch, dat wilen heer Jan van Cronenborch, minen auden oem saliger gedachten, in denselve dorpe van Boxtel getimmert heeft, nu voertaen sullen moegen zijn ende woennen ten ewigen dagen geestelicke meecheden ende susteren van der dorden oerden des heilichs vaders ende confessoers Francisci.’² Vier jaar later hecht de bisschop van Luik zijn goedkeuring aan de kloosterstichting ‘in honorem Vallis sancte Elizabeth’.³ Het tertiariessenklooster verkreeg in 1504 van paus Julius II toestemming om over te gaan naar de orde van Sint-Clara, maar de definitieve overgang liet nog tot 1513 op zich wachten door het verzet van enkele zusters. Een aantal jaren later, in 1540, werd het klooster door een brand geteisterd die ontstond tijdens de H. Bloedprocessie. De kerk van het klooster en alle huizen werden verwoest, enkel het washuis en een klein kippenhok bleven gespaard.⁴ In 1543 viel het klooster opnieuw ten prooi aan verwoesting door de inval van Maarten van Rossum. Zijn soldaten roofden er alles wat uit de brand gered was en eisten een brandschatting van de inwoners van Boxtel. De zusters van het Clarissenklooster werden hiervan echter vrijgesteld. Ca. 1580 vluchtten de Clarissen vanuit Boxtel naar een woning aan de Papenhulst te 's-Hertogenbosch, waar ze tot 12 juli 1611 verbleven. Daarna keerden ze terug naar Boxtel. De sluiting in 1648 van de meeste kloosters in de Meierij van 's-Hertogenbosch ging aanvankelijk voorbij aan het klooster Sint-Elisabethsdal. Het kreeg toestemming van de Staten-Generaal om in Boxtel te blijven, op voorwaarde dat het klooster zou opgeheven worden na het overlijden van de laatste zuster. Het zou nog tot 1717 duren vooraleer het bevel kwam waardoor de zusters definitief uit hun klooster werden verdreven. Hun gebouwen werden ingenomen door inwoners van Boxtel en in 1728 openbaar verkocht door de rentmeester van de geestelijke goederen van het kwartier Oisterwijk en Kempenland.⁵ Na een

¹ Megen, Klooster Sint Josephsberg, archief klooster Sint-Elisabethsdal te Boxtel. Voor het regest en de afbeeldingen, zie G. Van Synghel, *Regesten Sint-Elisabethsdal te Boxtel*, nr. 19.

² 's-Hertogenbosch, BHIC, Oud rechterlijk archief Boxtel, schepenprotocol inv. nr. 64, fol. 87r-88r, onder de rubriek: Fundatie des cloesters tot Boxtel.

³ Van Synghel, *Regesten Sint-Elisabethsdal te Boxtel*, nr. 25.

⁴ Aldus het memorieboek, zie D. de Kok, 'Bijdragen tot de geschiedenis van klooster St. Elisabethsdal te Boxtel', *Taxandria* (1934-1935) 229.

⁵ J. Coenen, *Baanderheren, boeren en burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde* (Boxtel 2004) 100-101, 182-185 en 233-234. J.E.M. de Visser, *Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren ca. 1100 – 1652. Van hulde aan de keizer naar trouw aan de hertog* ('s-Hertogenbosch 2013) 235-245 en 313-316.

kort intermezzo in het Clarissenklooster te Hoogstraten vestigden de Clarissen uit Boxtel zich in 1721 te Megen.

2. Het archief

In 1927 veronderstelde Juten nog dat het archief van het klooster Sint-Elisabethsdal te Boxtel verloren was gegaan. Niettemin geeft hij op basis van een handschrift in het voormalige Rijksarchief van Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch een enkele oorkonde uit die uitgevaardigd is door het klooster. Dit stuk uit 17 april 1537 is niet teruggevonden in het huidige archief.⁶

Blijkens de inventaris die De Kok opmaakte van het archief van de Clarissen te Megen, lag het overgrote deel van de oorkonden van Sint-Elisabethsdal in 1921 nog in het minderbroedersklooster te Weert.⁷ Het is niet bekend wanneer de Weertse minderbroeders deze oorkondecollectie aan het klooster te Megen hebben overgedragen, maar in ieder geval niet vóór 1934. De Kok geeft immers in dat jaar slechts dertien oorkonden uit van het klooster Sint-Elisabethsdal te Boxtel die in Megen aanwezig waren.⁸

In het archief van het klooster Sint Josephsberg te Megen berusten thans 195 documenten van het Boxtelse Clarissenklooster uit de periode 1390 tot 1719, waaronder 191 oorkonden en brieven. De overige vier stukken zijn een visitatieverslag d.d. 6 juni 1632, twee inventarissen uit 1674 en 1716, en een verklaring over doosjes met brieven.⁹ De oorkonden hebben zwaar te lijden gehad van de kloosterbrand in 1540 en de diverse oorlogshandelingen, maar ook onder de pogingen van De Kok in de twintigste eeuw om de beschadigde oorkonden weer leesbaar te maken. Naar eigen zeggen riep hij daarvoor de hulp in van een scheikundige, waardoor hij het schrift kon ophalen.¹⁰ De scheikundige stof waarmee hij de oorkonden te lijf ging, is kalium hexacyanoferraat (geel bloedloozout), dat de kleur van Pruisisch blauw teweeg bracht op het perkament door de reactie met de ijzerionen in de middeleeuwse inkt.

3. De publicatie

Het doel van deze publicatie is om alle oorkonden en losse afschriften langs digitale weg beschikbaar te stellen door de stukken te fotograferen en van een ruime samenvatting te voorzien. De archiefstukken zijn met uiterste zorg gefotografeerd door Rini van Oirschot en Christ van Eekelen, leden van Heemkunde Boxtel. De regesten zijn vervaardigd door Geertrui Van Synghel, die dankbaar gebruik kon maken van het voorwerk van Hans de Visser bij vijftig oorkonden. Bij dit project is uitgegaan van de stukken in het archief te Megen, de archivalia over het klooster Sint-Elisabethsdal in andere archiefdepots blijven hier buiten beschouwing.

Het oudste archiefstuk in dit fonds is uit 1390, een retroacte van ruim vóór de stichting van het klooster. Als einddatum is 1719 gekozen, het jaar waarin de Clarissen toestemming krijgen om zich in Megen te vestigen op de plaats van het voormalige kasteel van de graven van Megen. Enkel de stukken die zich nu in het archief van het klooster Sint Josephsberg te Megen bevinden, zijn hier ontsloten. Een aantal oorkonden die in de inventaris door De Kok

⁶ G.C.A. Juten, 'Het Clarissenklooster Boxtel', *Taxandria* (1927) 64-65.

⁷ D. de Kok, 'Inventaris van het archief der Klarissen te Megen', *Bossche Bijdragen* IV (1921) 84.

⁸ Idem, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het klooster St. Elisabethsdal te Boxtel', *Taxandria* (1934) 101-112 en 271-284. Naast deze oorkonden geeft hij ook een achttiende-eeuws memorieboek van het klooster uit, zie *Taxandria* (1934) 227-237 en 301-319 en *Taxandria* (1935) 51-65.

⁹ Zie Van Synghel, *Regesten Sint-Elisabethsdal te Boxtel*, respectievelijk nrs. 145, 163, 180 en 181.

¹⁰ De Kok, 'Inventaris', 84-119 en Idem, 'Bijdragen', *Taxandria* (1934) 228-229.

genoemd worden, zijn nu niet meer in het archief aanwezig.¹¹ Ook neemt hij regesten op van afschriften in een boek (Archief der Arme Zusters van de H. Clara 1662-1811), die hier niet opgenomen worden, net zomin als oorkonden uit het kopieboek. Er wordt immers geen Oorkondenboek van de Boxtelse Clarissen uitgegeven.

4. Toelichting bij de regestenlijst

- beschadiging van de originelen is gesignaleerd. Indien mogelijk is het regest aangevuld op basis van andere bronnen (schepenprotocollen van 's-Hertogenbosch en Boxtel) of de editie door De Kok. In één geval is bij een zwaar beschadigde oorkonde een moderne Nederlandse samenvatting van het schepenprotocol van Oirschot in het notenapparaat weergegeven (zie reg. nr. 147).
- namen van de schepenen van 's-Hertogenbosch zijn genormaliseerd naar de lijst van B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629. De bestuursorganisatie van een Brabantse stad (Assen/ Maastricht 1986) 244-279.
- persoons- en/of plaatsnamen die niet in het regest zijn opgenomen, zijn onder het regest apart toegevoegd onder het kopje Namen.
- bezegelingswijze, aantal zegels en zegelaars zijn opgenomen.
- dorsale aantekeningen zijn enkel opgenomen wanneer die voor de kloostergeschiedenis relevant zijn, noodzakelijk zijn voor de identificatie van personen of plaatsen of een herbezegeling betreffen.
- bij elke oorkonde is op de website onder 'oud nummer' het desbetreffende nummer in de inventaris van De Kok vermeld.

5. Raadpleging van het archief

Foto's van de archiefstukken mogen niet worden gedownload en/of gebruikt zonder toestemming van het Clarissenklooster Sint Josephsberg te Megen. Voor raadpleging van de originele archiefstukken dienen onderzoekers zich te wenden tot het Clarissenklooster Sint Josephsberg te Megen.

Geertrui Van Syngel, 28 juni 2018

¹¹ Idem, 'Inventaris', nrs. 38, 61, 64, 67, 69, 79 (slechts één van de twee originelen is nog voorhanden), 82, 130, 137, 138, 141 en 142.